

ПАНОРАМА ПОЛІТОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ

Науковий вісник РДГУ

2009

№ 3

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИКО-СОЦІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПОЛІТИЧНИХ НАУК

ПАНОРАМА ПОЛІТОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ

НАУКОВИЙ ВІСНИК РДГУ

Випуск 3

Рівне-2009

Панорама політологічних студій:
науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. –
Вип. 3. – Рівне: РДГУ, 2009. – 198 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

1. **Гон М.М.** – д.політ.н., в.о. професора, завідувач кафедри політичних наук Рівненського державного гуманітарного університету (головний редактор).
2. **Канцелярук Б.І.** – д.політ.н., головний науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин.
3. **Киридон А.М.** – д.і.н., професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Київського міжнародного університету.
4. **Круглашов А.М.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича.
5. **Макаренко Є.А.** – д.політ.н., провідний науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин.
6. **Постоловський Р.М.** – к.і.н., професор, завідувач кафедри всесвітньої історії, ректор Рівненського державного гуманітарного університету.
7. **Тихомирова Є.Б.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри міжнародної інформації Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету (заступник головного редактора).
8. **Троян С.С.** – д.і.н., професор, завідувач кафедри міжнародних відносин та країнознавства Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету.
9. **Шеретюк В.М.** – к.і.н., доцент, декан історико-соціологічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету.
10. **Шугасва Л.М.** – д.філос.н., професор кафедри філософії та економічної теорії Рівненського державного гуманітарного університету.
11. **Ярош Б.О.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри теорії та історії політичної науки Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Відповідальний редактор – к.політ.н., доцент **Черній А.Л.** (Рівненський державний гуманітарний університет)

Друкується за рішенням Вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету.
Протокол № 9 від 24 квітня 2009 р.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Думки авторів статей можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи не повертаються.

**Видання здійснено за фінансової підтримки
ДЗЕЦЬКА Олега Вікторовича**

Адреса редакції: кафедра політичних наук, Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. Остафова, 29, м. Рівне, 33027.

ЗМІСТ

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ: ВИТОКИ І СУЧАСНІСТЬ (ДО 60-РІЧЧЯ З ДНЯ ПРОГОЛОШЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ)

Тихомирова Є.Б.	5	Інформаційна кампанія ООН щодо 60-ї річниці Загальної Декларації Прав Людини
Павловська А., Демчук А.	11	Концепція електронних прав у міжнародній системі захисту прав людини
Василенко С.Д.	19	Права людини: від ідей і декларацій до реального втілення в політичне життя
Ярош О.Б.	25	Державна політика України з виконання Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок: альтернативний погляд громадськості
Жарна К.	30	Десята річниця Римського статуту. Роздуми на тему міжнародного кримінального судочинства
Лесняк В.Ю.	37	Політико-правовий аналіз організації та функціонування інституту омбудсмена в сучасній Іспанії
Кукурудза А.Р.	49	Дихотомія прав та обов'язків: еволюція і сьогодення
Кириленко О.М.	52	Сучасний досвід політологічних досліджень у сфері захисту прав людини

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Киридон А.М.	61	Глобальні чинники дестабілізації системи безпеки в регіоні Кавказу (на основі аналізу російсько-грузинського конфлікту 2008 року)
Троян С.С.	66	Російсько-грузинський конфлікт 2008 року й Україна
Герасимчук Т.Ф.	78	Участь України у безпекових проектах сучасного глобалізованого світу: альтернативні варіанти

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

Наумов А.С.	87	Роль глави держави в процесі політичної модернізації перехідного суспільства
Ломака І.І.	96	Суспільно-церковні відносини в Україні: стан і перспективи
Геник М.А.	105	Інституціоналізація процесу міжнаціонального примирення у діяльності вищих законодавчих органів України і Польщі

ПОЛІТИЧНА ФІЛОСОФІЯ

Монолатій І.С.	113	Імперіологія як конструкт сучасної соціогуманітаристики
Климончук В.Й.	120	Свобода та моральна відповідальність у філософсько-політичних ідеях стародавньої Греції

ЕТНОПОЛІТОЛОГІЯ

Гон М.М.	127	Геноциди першої половини ХХ століття: організація злочину
Черній А.Л.	136	Проблеми типологізації етнополітичних конфліктів
Десятничук І.О.	143	Лібералізація у Чехословаччині 1968 року: етнічні спільноти і права людини

ДОСЛІДЖЕННЯ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ

Березовська-Чміль О.Б.	153	Проблеми соціальної політики в програмних засадах соціал-демократичних партій
Мислюк Ю.В.	161	Еволюція політичної опозиції в Україні
Мадрига Т.Б.	168	Електоральна характеристика західного регіону України (2002-2007 рр.)
Мушкевич О.Б.	175	Концептуальні моделі нації: зарубіжні та вітчизняні інтерпретації
Фатуллаєва А.М.	180	НАФТА: передумови та етапи створення

РЕЦЕНЗІЇ

Троян С.С.	184	Особливості українсько-російських відносин в умовах трансформаційних зрушень
Хаврук І. А.	189	Анатомічні особливості політичного маніпулювання
Монолатій І.С.	191	Роль етнічності в політиці та роль політики в етнічних процесах в академічному дискурсі
Хаврук І. А.	194	Юридична кваліфікація Голодомору 1932-1933 років
Відомості про авторів	196	
Вимоги до оформлення статей	198	

13. Кинросс Л. Расчет и упадок Османской империи / Пер. с англ. – М., 1999.
14. Кирпиченко А. Неизвестный геноцид. – Режим доступа: <http://www. historica.ru /index.php?act>
15. Клокова Г.В. История Холокоста на территории СССР в годы Великой Отечественной войны (1941-1945). Пособие для учителя. – М., 1995.
16. Кульчицкий С.В. Голодомор 1932-1933 рр.: механізми сталінського терору // Український історичний журнал. – 2007. - №4. – С. 4-26.
17. Кульчицкий С.В. Голод 1932-33 рр. як геноцид: труднощі усвідомлення. – К.: Наш час, 2008.
18. Кроу Д.М. Історія циган Східної Європи та Росії / Пер. з англ. – К., 2003.
19. Круглов А. Трагедия украинского еврейства. 1941-1944 // Еврей України та держава Ізраїль. – К., 1998. – С. 82-85.
20. Кругляк М. Голодомор 1932-1933-го років на Наддніпрянщині та Західна Україна // Україна Соборна: Зб. наук. статей. – К., 2004. – Вип. 1. – С. 270-287.
21. Левітас Ф. Євреї України в роки другої світової війни. – К., 1997.
22. Махун С. Национальная память на «черной доске» // Зеркало недели. – 2004. - №44. – С. 21.
23. Мейс Дж. Політичні причини голодомору в Україні (1932-1933 рр.) // Український історичний журнал. – 1995. - №1. – С. 34-48.
24. Неймарк, Норман М. Пламя ненависти: этнические чистки в Европе XX века. – СПб., 2005.
25. Розсекречена пам'ять: Голодомор 1932-1933 років в Україні в документах ГПУ – НКВД. – К., 2007.
26. Сербин Р. Український голод 1932-1933 років у світлі конвенції ООН про геноцид // Сучасність. – 2006. - №11-12. – С. 61-66.
27. Субтельний О. Україна: історія / Пер. з англ. 3-тє вид., переробл. і доп. – К., 1993.
28. Тодоров Ц. Обличчям до екстремі / Пер. з фр. – Львів, 2000.
29. Трайнин А.Н. Борьба прогрессивных сил против уничтожения национальных групп и рас (Конференция в Нью-Йорке по борьбе с геноцидом). Стенограмма публичной лекции, прочитанной в Центральном лектории Общества в Москве. – М., 1948.
30. Хонигсман Я. Катастрофа еврейства Западной Украины. – Львов, 1998.
31. Щоденник Львівського гетто. Спогади рабина Давида Кахане / Упорядн. Ж.Ковба. – К.: Дух і Літера, 2003.

УДК: 323.1:316.48

Черній А.Л.

ПРОБЛЕМИ ТИПОЛОГІЗАЦІЇ ЕТНОПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ

У пропонованій статті аналізуються деякі аспекти нинішнього стану типологізації етнополітичних конфліктів, зроблена спроба окреслити авторський варіант розуміння даної проблеми, враховуючи колізії нинішньої глобальної кризи.

Cherniy A.L. The problem of typology ethnopolitical conflicts.

In the propositional scientific reconnaissance we are going to stop on the review of some aspects now days condition typology of ethnopolitical conflicts, this topical, special in time of globalization problem, that has the main meaning in making the identical conception of research.

Хоча етнополітичні конфлікти мають давню історію, до їх вивчення дослідники звернулися відносно недавно. Етнічний конфлікт привернув увагу вчених після того, як були проаналізовані класові, трудові і міждержавні конфлікти. Їх порівняльне вивчення показує, що ескалація суб'єктів протистояння супроводжується характерними ознаками та етапами, які дають можливість виокремити певні закономірності в перебігу схожих типів конфліктів.

Етнічний конфлікт – це особлива форма конфліктів соціальних. Він характеризується властивістю втягувати до своєї орбіти предметні сфери та об'єкти інших типів конфліктів і через те в чистому вигляді зустрічається не часто.

Однак, досвід світової історії показує, що ці конфлікти могли набувати значних масштабів і що будь-який етнічний конфлікт одночасно виступав і як етнополітичний. З цього приводу Г.Т. Тавадов зазначав, що етнічний конфлікт завжди явище політичне, тому що для вирішення завдань у культурно-мовній та соціально-економічній сферах та досягнення інших цілей, як правило, необхідно використовувати політичні шляхи і методи [9, с. 308-309].

У пропонованій науковій розвідці ми маємо намір зупинитися на оглядові деяких аспектів нинішнього стану типологізації цієї актуальної, особливо в добу глобалізації, проблеми, що має визначальне значення для вироблення адекватної реаліям концепції дослідження. Відтак, з огляду на обсяг нашої розвідки, ми спробуємо лише окреслити авторський варіант розуміння досліджуваної проблеми, зокрема, зважаючи на колізії нинішньої глобальної кризи.

Етнополітичні конфлікти сучасної епохи досить численні, спостерігаються практично у всіх регіонах планети, підриваючи стабільність як економічно слабких країн, так і країн з розвинутою економікою і високим рівнем життя, так званих класичних демократій. Генетичне коріння сучасних конфліктів і етнополітично-етноконфесійних рухів криється в історичному протиріччі між етнічними та поліетнічними принципами соціального структурування, яке оцінюється як суперечності між етносом або етнічною групою і нацією. Невипадково, що етнічний націоналізм як вирішальний ідеологічний принцип пропагує синонімічність понять „етнос” і „нація”. Зазначене протиріччя спостерігається в багатьох країнах, незалежно від рівня їх економічного і політичного розвитку. Особливо відчутне воно там, де наявний неоднорідний етнічний склад населення, а процеси націобудівництва далеко не завершені. Якщо в цих країнах існують великі етнічні анклавні з високим рівнем розвитку і незадоволеними політичними амбіціями, то тут існує не тільки потенційна загроза етнополітичного конфлікту, а й загроза самій цілісності держави.

Поняття „конфлікт” зазвичай тлумачиться як зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок і поглядів опонентів чи суб'єктів взаємодії, що проявляється у гострій формі. В основі кожного конфлікту – як об'єктивні, так і суб'єктивні протиріччя, а також розбіжність в інтересах опонентів, ситуація, спричинена суперечливими цілями, методами й засобами їх досягнення у конкретних обставинах.

Суть власне етнополітичних конфліктів певною мірою розкривають положення загальної теорії конфлікту, розроблені Л.Козером і Р.Дарендорфом [6, с. 3]. Зокрема, йдеться про дане Л.Козером визначення конфлікту як боротьби за цінності і претензії на статус, владу і ресурси, під час якої опоненти нейтралізують, причиняють збитки або усувають своїх противників. Дослідник наразі вказує на мобілізуючу роль міжгрупових конфліктів, що зумовлює обстеження внутрішньогрупових конфліктів у випадку втягування групи у тривалу боротьбу. Важливим питанням, на думку Р.Дарендорфа, є саме визначення поняття „етнополітичний конфлікт”. Він доходить висновку, що концепція суспільства, яке належить громадянам, суспільства вільного, відкритого і демократичного, не веде до зникнення конфліктів, не вирішує в загальному сенсі всі проблеми і протиріччя розвитку [2, с. 19].

У рамках існуючих концепцій і підходів (т.зв. „реалістичних”, позиційних, геополітичних та ін.) до вивчення етнічних конфліктів загалом розглядаються різні аспекти цього явища. Однак, залишаючись чітко в рамках будь-якої з цих концепцій, дослідник, очевидно, буде змушений залишати поза увагою або недооцінювати суттєві аспекти міжетнічних протиріч. Існуючі точки зіткнення в оцінці об’єктивних і суб’єктивних передумов виникнення та формування конфліктів з етнічною складовою дають підстави зробити висновок про правомірність комплексного підходу до їх вивчення, за допомогою якого можливе створення найбільш адекватного уявлення про їхню природу та сутність. У працях багатьох дослідників (зокрема, А.Г.Здравомислова [5], В.А.Тішкова [10] та інших) зроблені певні кроки на шляху до вироблення зазначеного.

На разі автори пропонують виокремити наступні групи факторів, що суттєво впливають на виникнення і розвиток етнополітичних конфліктів:

- 1) історичні (територіальні суперечки між етнічними групами, конфлікти, що відбувалися в минулому та ін.);
- 2) соціально-економічні (нерівномірність економічного розвитку, неоднаковий рівень прав та привілеїв (офіційних чи неофіційних) для представників різних етносів, етностатусні уявлення та ін.);
- 3) культурно-релігійні (мовні проблеми, міжконфесійні протиріччя та ін.);
- 4) політичні (діяльність політичних організацій та лідерів, чії дії можуть відбивати як об’єктивні інтереси етнічних груп, так і їх власні політичні інтереси);
- 5) геополітичні (вплив на перебіг конфлікту з боку інших держав та міжнародних організацій);
- 6) фактори „оточуючого середовища” (загальний стан держави, в якому розгортається етнополітичний конфлікт: економічна ситуація, стан системи державного управління та ін.).

Значущість зазначених фактів може бути суттєво відмінною в тому чи іншому випадку, однак застосування такої схеми дає змогу структурувати процедуру аналізу передумов виникнення і розвитку етнополітичних конфліктів.

Дефініція „етнополітика” характеризує діяльність етнічної групи, яка має визначені політичні цілі. Американський дослідник П.Ван ден Берге вважає, що головне в етнополітиці – взаємовідносини держави з етнічними групами, при цьому головним є питання про владу. „Таким чином, етнічна політика, є продовженням влади, особливо державної влади, до груп, визначених і диференційованих етнічно чи антропологічно” [7, с. 15].

В.А. Тішков відзначає, що різне розуміння феномену етнічності дає можливість по-різному інтерпретувати етнічні конфлікти [7, с. 8]. Наприклад, через

поліетнічність складу населення колишнього СРСР і теперішніх нових держав, утворених на його теренах, кожен внутрішній конфлікт набуває етнічного забарвлення. Тому межа між соціальними, політичними і етнічними конфліктами досить розмита, не піддається чіткому визначенню. Під етнічним конфліктом В.А.Тішков розуміє конфлікт з певним рівнем організованого політичного дійства, суспільних рухів, масових заворушень, сепаратистських виступів і навіть громадянської війни, а протистояння відбувається по лінії етнічної спільноти [11, с. 8].

Міжетнічний конфлікт – будь-яка форма громадянського, політичного чи збройного протистояння, в якому сторони або одна із сторін, мобілізуються, діють за принципом етнічних відмінностей [11, с. 12]. Однак, у чистому вигляді, на думку згаданого дослідника, випадки, коли один народ вступає у протиборство з іншими виключно з етнічних переконань, практично невідомі. Наукою не доведено, що такі антагонізми взагалі існують у людській природі.

За визначенням поняття „міжетнічний”, „міжнаціональний конфлікт” і „етноконфесійний конфлікт” – це агресивне зіткнення відмінностей, інтересів і протиріч, поглядів, перш за все у сприйнятті, інтеграції та участі у соціально-економічних і політичних процесах; їх відображення в сфері етнонаціональних відносин, використання протиріч і відмінностей в цій сфері для вирішення політичних завдань; зміни становища і статусу тих чи інших етносів, їх представництв у суспільстві, порушення балансу їхніх інтересів, спроби екстермістської конкуренції і зіткнення з використанням у тому числі відмінностей етнонаціональних ціннісних орієнтацій і установок. Як правило, етнонаціональний конфлікт в сучасних умовах набуває етнополітичного статусу, тому до нього втягуються різні сили, які переслідують власні інтереси. Відмінності культур, мов, етносів формуються історично. І самі по собі вони не є причиною конфліктів, але етнокультурні відмінності можуть бути приводом для виникнення конфліктів.

Причини етнополітичних конфліктів усередині 90-х рр. минулого століття в соціологічних опитуваннях визначено наступним чином: 1) роздмухування націоналізму різними лідерами у своїх корисливих інтересах – 58,6%; 2) колишні несправедливості, репресії – 55,4% 3) безкарність організаторів міжнаціональних конфліктів – 51,6%; 4) відсутність ефективних засобів вирішення конфліктів – 41,66. Окрім того, мають значення територіальні суперечки, боротьба за ресурси і власність, кадрові питання і статус етнонаціональних еліт, історична пам'ять, колишні конфлікти. Більше 70% війн мають етнополітичний характер [13].

Дослідник Т. Гурр виокремлює три типи етнополітичних рухів (претензій). Перший – це вимога ущемленими меншинами більших економічних і політичних вигод (це відвертає загроз руїнних колективних акцій і змушує чиновників активніше працювати в багатонаціональному (мультикультурному) середовищі). Другий – націонал-сепаратизм і вимога самостійності держав, незалежності. Мирне досягнення мети через автономію для більшості народів привабливіше (Уельс, Шотландія, Крим, Татарстан). Третій тип – боротьба корінних народів за права на землю і надра; вимога меншин здобуття для себе економічного, культурного і політичного простору внаслідок наростання загроз втрати власної самобутності, стремління збереження традиційного способу життя (автономні округи Росії) [15, с. 22].

Діалог і співробітництво влади і національностей – найбільш розумний шлях досягнення паритету інтересів. Важливо враховувати класовий і цивілізаційний,

історичний і соціологічний підходи до виявлення природи етнополітичних конфліктів. У сфері етнонаціональних відносин історично більше компромісів, співробітництва, ніж конфліктів і ворожнечі. Разом з тим, у ХХ ст. прозвучало немало тривожних сигналів про „розпад світової єдності” (С. Артаєвський) [1, с. 33]. В епоху глобалізації агресивність етнонаціональних меншин буде наростати через незахищеність їх самобутності і перспектив і це може стати глобальною проблемою.

Зрозуміти причини конфліктів, виходячи з якоїсь однієї теорії, неможливо через те, що кожен конфлікт має свою специфіку і причини його можуть змінюватись у процесі розвитку конфлікту. Пропонуємо розділити два основні принципи класифікації міжетнічних конфліктів:

1. За змістом конфліктів, за основними цілями, які ставить висуваюча претензії сторона (Л. Дробіжева) [3, с. 109].
2. За характером дій конфліктуючих сторін (Е. Паїн і А. Попов) [8].

На разі слід брати до уваги й конфлікти стереотипів, конфлікти ідей, конфлікти дій. Ця класифікація скоріше відбиває стадії і форми міжетнічних конфліктів, однак багато конфліктів так і залишаються „конфліктами ідей”.

Можна запропонувати ще одну класифікацію форм міжетнічних конфліктів. Збройні конфлікти (насильницькі): регіональні війни – збройні зіткнення з участю регулярних військ з використанням важких озброєнь; короткочасні збройні зіткнення (продовжуються кілька днів і супроводжуються жертвами). Такі зіткнення називають „конфліктами-заколотами”, „конфліктами-погромами”, „конфліктами некерованих емоцій”. Конфлікти не завжди супроводжуються міжобщинними суперечностями: маніфестуючі – мітинги, демонстрації, голодування, акції громадської непокори. Основні суб’єкти – маси людей. В ідеологічному конфлікті (конфлікті ідей) основними суб’єктами виступають політичні, наукові творчі еліти.

Як зазначає американський дослідник Дуглас Джонсон, з послабленням конфронтації між Сходом і Заходом більшість конфліктів будуть мати ідеологічне коріння. „Скоріше за все, більшість з них будуть утворюватись через зіткнення общинної приналежності, не на основі раси, етнічного походження, національності і релігії” [4, с. 83].

Г.Лалідус пропонує наступну класифікацію як шлях до розуміння відмінностей і схожості між етнічними конфліктами:

I. Конфлікти, що виникають на міждержавному рівні.

II. Конфлікти всередині держави:

1. конфлікти із втягуванням до них аборигенів;
2. конфлікти із втягуванням до них прийшлого населення;
3. конфлікти із втягуванням силоміць переміщених меншин;
4. конфлікти, що виникають в результаті спроб перегляду відносин між колишніми автономними республіками і урядами держав-наступників [14, с. 7].

Найбільш повний варіант типології міжнаціональних конфліктів запропонував, на наш погляд, Я. Етінгер [12, с. 89]. З більшим чи меншим ступенем умовності він зводить їх до кількох головних типів:

1. територіальні конфлікти, часто тісно пов’язані з воз’єднанням дисипованих у минулому етносів. Їх джерело – внутрішнє, політичне, а нерідко і збройні сутички між владним урядом та якимось національно-визвольним рухом, або тією чи іншою іредентистською і сепаратистською групою, яка користується політичною і військовою підтримкою сусідньої держави;

2. конфлікти, спричинені стремлінням етнічної меншості реалізувати право на самовизначення у формі створення незалежного державного утворення;
3. конфлікти, пов'язані з відновленням територіальних прав депортованих народів;
4. конфлікти, в основі яких зазіхання тієї чи іншої держави на частину території сусідньої держави;
5. конфлікти, джерелом яких є наслідки волонтаристських територіальних змін, що сталися у радянський період;
6. конфлікти як наслідок зіткнень економічних інтересів, коли за позірними національними протиріччями насправді стоять інтереси правлячих політичних еліт;
7. конфлікти, спричинені факторами історичного характеру, обумовлені традиціями багатолітньої національно-визвольної боротьби проти метрополії;
8. конфлікти, в яких за лінгвістичними суперечками (яка мова повинна бути державною і який повинен бути статус інших мов) часто приховуються глибокі протиріччя між різними національними общинами.

Звичайно, в „чистому вигляді” важко виокремити кожен з цих типів конфліктів. Як правило, вони виникають у результаті дії цілого комплексу протиріч: етнічних, територіальних, політичних, економічних, релігійних. У кожному випадку конфлікт є результатом взаємодії елементів, що не збігаються, системи суспільних відносин. У зв'язку з цим необхідно розуміти, що конфлікт є норма, а не патологія життя суспільства і проблема полягає не в тім, щоб виключити його з нашого життя, а в тому, щоб вміти знаходити його причини, рушійні сили, шляхи вирішення.

Виходячи з нашого огляду, логічно можна запропонувати три типи класифікації розглянутих конфліктів:

1. *Класифікація за сферами суспільного життя.* Відповідно до цього способу класифікації, виокремлю політичні, етнічні, економічні, культурні і т.д. конфлікти. Але багато з них не можна однозначно віднести до тієї чи іншої сфери суспільного буття, позаяк вони одночасно торкаються і економіки, і політики, і сфери культури та інших сфер.
2. *Класифікація за предметами і об'єктами.* Вона може використовуватись і як доповнення до класифікації за сферами, і як самостійний спосіб класифікації, особливо у випадках, коли конфлікти мають чітко виражений «міжсферний» характер.
3. *Класифікація за суб'єктами-носіями.* У цьому типі класифікації виокремлюються конфлікт між однопорядковими і різнопорядковими суб'єктами. До перших відносяться, наприклад, осетино-інгушський конфлікт на Північному Кавказі, конфлікт між проросійськи і проукраїнськи налаштованими громадянами Криму, низка міжнародних конфліктів. До других – ті конфлікти, де діють різнопорядкові суб'єкти, до яких наприклад, відносяться етнічні меншини, або не титульний етнос, і в ролі опонента – титульний народ або його державні інститути.

У розвитку міжнаціонального конфлікту завжди проявляються дві головні тенденції: одна – до розмежування, друга – до консолідації. Характерною рисою міжнаціональних конфліктів є їхня багатоаспектність, те, що вони зачіпають різні сфери життєдіяльності протилежних сторін. Наприклад, тривалий і непоступливий конфлікт у Нагірному Карабасі містить питання про територію автономної області, її економічний розвиток, характеру освіти в школі і т.д. Але за всієї багатогранності

кожен конфлікт має центральну ланку: в Косово, скажімо, це питання про незалежність в Боснії і Герцеговині – територіальна і політична автономія.

Варто зазначити, що існують також чимало концептуальних підходів до аналізу причин виникнення етнополітичних конфліктів, які є формою міжгрупових політичних дій, учасники яких виступають як ворогуючі етнічні спільноти.

Особливість етнополітичного виміру сучасного конфлікту полягає в тім, що конфлікт має прихований період, латентну фазу накопичення і розгортання міжетнічних протиріч. У кожного конфлікту він різнотривалий. Саме у цей період і відбувається формування власне етнополітичного потенціалу конфлікту, а також усвідомлення національного статусу його учасників, зіставлення ними свого статусу зі статусом інших національних спільнот і формування ставлення до них. У цей період вирішується питання про шляхи боротьби за владу і перерозподіл матеріальних ресурсів. Невдоволення власним національним статусом ситуалізує історичну пам'ять, стереотипи міжнаціональної боротьби. Окрема низка причин, що спричинює етнополітичні конфлікти, коріниться в історії етносів та їх взаємодії, і особливостях національної свідомості, психології, традиціях, ідеологічних міфах і стереотипах, що транслуються з покоління в покоління та ін.

В умовах розірваних соціологічних зв'язків посилюється роль національності як традиційно значущого каналу соціальної ідентифікації. Різні течії етноцентризму, зокрема різновиди націоналізму і крайнього шовінізму, перетворюються в особливі форми подолання комплексу меншовартості, притаманного маргінальним верствам. Націоналізм може бути своєрідною приманкою, з допомогою якої соціальні низи втягуються в орбіту впливу політичних партій, що вирішують завдання політичної мобілізації населення.

Нації існують у рамках національних держав. Ця умова сьогодні є обов'язковою для „вільного” існування націй. Порушення цього принципу (принципу „суверенітету”) викликає почуття національної ущербності і часто призводить до етнічних конфліктів. Як правило, межі території тієї чи іншої держави в наш час визначаються територією розселення тієї чи іншої етнокультурної спільноти, хоча цей принцип не завжди спрацьовує в реальності. Друга необхідна умова для існування націй – це принцип їхнього самовизначення, хоча навіть поверхневий аналіз показує, що принцип самовизначення націй заходить в суперечність з першою умовою, тобто принципом „суверенітету” національних держав. Третя умова пов'язана з принципом „плюралізму” в існуванні націй. Іншими словами, кожна нація існує ніби „сама по собі”, але в той же час визнає наявність інших націй та інших національних держав. При цьому зовсім не важливо, чи вважає одна їх „рівними” собі (на цьому засновані принципи сучасних міжнародних відносин, ООН і т.д.), або ні („скочується” на шовіністичні позиції). Важливо, що вона визнає їх право на життя як політичних і етнокультурних утворень.

Під етнополітичним конфліктом розуміється конфлікт, що виник між представниками різних еліт або національних груп з приводу доступу й розподілення політичної влади на території їх проживання. Етнополітичний конфлікт виникає там і тоді, де і коли елітним або етнонаціональним групам необхідно в короткий строк вирішити певні політичні проблеми, що можливо шляхом швидкої мобілізації соціально невдоволених і маргінальних верств населення. Найбільш придатним засобом для такої мобілізації є емоційно забарвлені націоналістичні гасла (нерідко опозиції). Групи не тільки підтримуються (фінансово, інформаційно і політично), а й формуються зовнішніми силами. Саме таким чином готувався ґрунт для етнічного

конфлікту в Боснії і Герцеговині (підготовка кадрів у Саудівській Аравії, Ірані, Туреччині, починаючи з середини 70-х рр. XX ст.) в Косово та Чечні.

Зрозуміло, що нинішня планетарна криза відчутно позначиться на процесі етнополітичних загострень. Це, у свою чергу, обумовить потребу внесення необхідних змін у теорію типологізації цієї проблематики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Артановский С. Этноцентризм и „возврат к этничности”: концепции и действительность // Этнографическое обозрение. – 1992. - №3.
2. Дарендорф Р. Элементы теории социального конфликта // Социологические исследования. – 1994. - №5.
3. Дробижева Л.М. Этнические конфликты // Социальные конфликты в меняющемся российском обществе (детерминация, развитие, расширение) // Полис. – 1994. - №2.
4. Дуглас М. Джонсон О программе разрешения межнациональных конфликтов // Кентавр – 1992, март-апрель.
5. Здравомыслов А.Г. Межнациональные конфликты в постсоветском пространстве. – М.: „Аспект Пресс”, 1999.
6. Козер Л. Функция социального конфликта / Льюис Козер: Пер. с англ. / Под общ. ред. Л.Г.Иониной. – М.: Идея-Пресс, 2000; Дарендорф Р. Элементы теории социального конфликта // Социологические исследования. – 1994. №5.
7. Котанджан Г.С. Этнополитология консенсуса-конфликта. – М., 1992.
8. Паин Э.А., Попов А.А. Межнациональные конфликты в СССР // Советская этнография. 1990. - №1.
9. Тавадов Г.Т. Етнологія. – М., 2002.
10. Тишков В.А. Забыть о нации (постнационалистическое понимание национализма) // Этнографическое обозрение. – 1998. - №5.
11. Тишков В.А. О природе этнического конфликта // Свободная мысль. – 1993. - №4.
12. Этингер Я. Межнациональные конфликты в СНГ и международный опыт // Свободная Мысль. – 1993. - №3.
13. Этичность и власть в полиэтнических государствах – М.: Наука, 1994.
14. Balancing and sharing power in muemilthnic societies / Summary of a Workshop/ - Washington D.C.: National Academy Press, 1993. P. 7.
15. Gurr T., Harff B. Ethnic Conflict in World Politics – Boulder, San Fiancisco, Oxford, 1994.

УДК: 94(437) „1968”

Десятничук І.О.

ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ У ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ 1968 РОКУ: ЕТНІЧНІ СПІЛЬНОТИ І ПРАВА ЛЮДИНИ

У статті охарактеризовано національне питання в Чехословаччині в період лібералізації комуністичного режиму в ході „Празької весни” 1968 р. В контексті актуалізації проблеми прав людини проаналізовано процеси зростання національної самосвідомості етнічних спільнот у багатоетнічному суспільстві.

Наукове видання

ПАНОРАМА ПОЛІТОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ

НАУКОВИЙ ВІСНИК РДГУ

Відповідальний за випуск – *Шеретюк В. М.*
Відповідальний редактор - *Черній А. Л.*
Комп'ютерна верстка та макет – *Третяк О.Ю.*

УДК 32
ББК 66.0
П 16

Панорама політологічних студій:
науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. –
Вип. 3. – Рівне: РДГУ, 2009. – 198 с.

**Видання здійснено за фінансової підтримки
ДЗЕЦЬКА Олега Вікторовича**

Підписано до друку 22.05.2009 р. Формат 60x84 1/16.
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний.
Друк ізографічний. Умовн. друк. арк. 14,5.
Наклад 120 прим. Зам. №93/1.

Адреса редакції: кафедра політичних наук, Рівненський державний гуманітарний
університет, вул. Остафова, 29, м. Рівне, 33027.

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
редакційно-видавничого відділу
Рівненського державного гуманітарного університету